

הרב יונתן מאלי

פרקי אליהו

(מלכים א', י"ז - מלכים ב', ב')

שתי דמויות מרכזיות פועלות ומשפיעות בעם ישראל באותה התקופה, אליהו הנביא והמלך אחאב בן עמרי. אליהו מקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ואילו אחאב מרחיק את ישראל מאביהם שבשמים.

מעלתו של אליהו

נאמר בילקוט שמעוני¹:

ואתה מוצא שמושה ואליהו שוים זה לזה לכל דבר

משה נביא - ואליהו נביא. משה נקרא איש האלהים - ואליהו נקרא איש האלהים. משה עלה למעלה - ואליהו עלה למעלה, שנאמר²: "ויהי בהעלות ה' את אליהו". משה הרג את המצרי - ואליהו הרג את חיאל שנאמר³: "ויאשם בבעל וימת". משה נתכלכל על ידי אשה שנאמר⁴: "קראן לו ויאכל לחם" - ואליהו נתכלכל על ידי הצרפית שנאמר⁵: "לקחי נא לי פת לחם". משה ברח מפני פרעה - ואליהו ברח מפני איזבל. משה ברח ובא לבאר - ואליהו ברח ובא לבאר שנאמר⁶: "ויבא באר שבע". משה אמר⁷: "אם כמות כל אדם ימותון אלה" - ואליהו אמר⁸: "חי ה' וגו' אם יהיה וגו' טל ומטר". במשה נאמר⁹: "ויעבר ה' על פניו" - ובאליהו נאמר¹⁰: "והנה ה' עובר". במשה נאמר¹¹: "וישמע את הקול" - ובאליהו נאמר¹²: "והנה אליו קול". משה כנס את ישראל לפני הר סיני - ואליהו כנסם להר הכרמל. משה בער עובדי ע"ז שנאמר¹³: "שימו איש חרבו על ירכו" - ואליהו ביער עובדי עבודה זרה ותפש נביאי הבעל ושחטם. משה קנא ואמר¹⁴: "מי לה'

- 1 מלכים א רמז רט.
- 2 מלכים ב' ב', א.
- 3 הושע י"ג, א.
- 4 שמות ב', כ.
- 5 מלכים א' י"ז, יא.
- 6 מלכים א' י"ט, ג.
- 7 במדבר ט"ז, כט.
- 8 מלכים א' י"ז, א.
- 9 שמות ל"ד, ו.
- 10 מלכים א' י"ט, יא.
- 11 במדבר ז', פט.
- 12 מלכים א' י"ט, יג.
- 13 שמות ל"ב, כז.
- 14 שמות ל"ב, כו.

אלי" - ואליהו קנא שנאמר¹⁵: "ויאמר אליהו לכל העם גשו אלי".
 משה נטמן במערה שנאמר¹⁶: "ושמתיך בנקרת הצור" - ואליהו נטמן במערה שנאמר¹⁷:
 "ויבא שם אל המערה וילן שם". במשה נאמר¹⁸: "ויבא אל הר האלהים", - ואליהו¹⁹ "וילך
 וגו' עד הר האלהים חרב". משה בא למדבר - ואליהו בא למדבר²⁰ "מדברה דמשק", משה
 השיח עמו על ידי מלאך שנאמר: ²¹ "וירא מלאך ה' אליו" - ואליהו²² "והנה זה מלאך". משה
 ארבעים יום וארבעים לילה לא אכל ואליהו²³ "וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום",
 משה התפלל על ישראל שנאמר: ²⁴ "אל תשחת עמך", ואליהו התפלל שנאמר: ²⁵ "ענני ה'
 ענני". משה תפש זכות אבות שנאמר: ²⁶ "זכור לאברהם", ואליהו²⁷ "שתים עשרה... לאמר
 ישראל יהיה שמך". משה קבלו ישראל על ידו אהבתו של מקום שנאמר: ²⁸ "כל אשר דבר
 ה' נעשה ונשמע" - ואליהו קבלו על ידו ואמרו: ²⁹ "ה' הוא האלהים". משה עשה משכן
 כבית סאתים זרע וכן אליהו. משה כשבנה את המזבח בנה אותו י"ב אבנים למספר בני
 ישראל, וכן אליהו: ³⁰ "ויקח אליהו שתים עשרה אבנים" וגו'.

לגבי המלך אחאב אומרת הגמרא³¹:

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא. שלשה מלכים: ירבעם,
 אחאב, ומנשה.

בתקופתו של אחאב החלה הירידה הגדולה ביותר בתולדות עם ישראל.

בספר מלכים נאמר³²:

וַיַּעַשׂ אַחְזָב בֶּן עֲמֹרִי הַרְעָ בְּעֵינֵי ה' מְכַל אֲשֶׁר לְפָנָיו: וַיְהִי הַנֶּקֶל לְכַתּוֹ בְּחַטָּאוֹת
 וַרְבָּעָם בֶּן נִבְט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת אֵיזֶבֶל בַּת אַחְזָבֶעַל מֶלֶךְ צִידֹנִים וַיִּלְךָ וַיַּעֲבֹד אֶת

- 15 מלכים א י"ח, ל.
- 16 שמות ל"ג, כב.
- 17 מלכים א' י"ט, ט.
- 18 שמות ג', א.
- 19 מלכים א' י"ט, ח.
- 20 מלכים א' י"ט, טו.
- 21 שמות ג', ב.
- 22 מלכים א' י"ט, ה.
- 23 מלכים א' י"ט, ח.
- 24 דברים ט', כו.
- 25 מלכים א' י"ח, לז.
- 26 שמות ל"ב, יג.
- 27 מלכים א' י"ח, לא.
- 28 שמות כ"ד, ז.
- 29 מלכים א' י"ח, לט.
- 30 מלכים א' י"ח, לא.
- 31 סנהדרין צ'.
- 32 מלכים א' פרק ט"ז.

הַבַּעַל נִישַׁתְּחוּ לוֹ: וַיִּקָּם מִזִּבְחַ לַבַּעַל בֵּית הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשֹׁמְרוֹן: וַיַּעַשׂ אַחָב
אֶת הָאֲשֵׁרָה וַיֹּסֶף אַחָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: בְּיָמָיו בָּנָה חִיָּאל בֵּית הָאֱלֹהִים אֶת יְרִיחָה בְּאֲבֵיכֶם בְּכָרוֹ יִסְדָּה וּבִשְׁגִיב
וּבְשָׁגִיב צָעִירוֹ הִצִּיב דָּלְתֶיהָ כְּדָבָר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון:

מפסוקים אילו אנו למדים על ירידת המדרגה שמחולל אחאב בישראל. כך
כתב בספר הכוזרי³³:

עובדי הבעל הם עובדי עבודה זרה לגמרי, וכן אמר אליהו³⁴: "אם ה'
הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו", ובהם היו מסופקים
החכמים, איך היה אוכל יהושפט מסעודת אחאב, ולא אמרו כזה בסיעת
ירבעם, וגם אליהו לא דבר בעבודת העגלים כאשר אמר³⁵: "קנא
קנאתי לה' אלהי צבאות", כי סיעת ירבעם לה' אלהי ישראל היו כל
מעשיהם, ומה שהיה להם מהנביאים היו נביאי ה', ונביאי אחאב נביאי
הבעל.

וכך אומר המדרש³⁶:

מה היה אחאב עושה? היה מקשט עצמו בכל יום ועומד לפני חיאל, ואומר
לחיאל: כמה אני טוב היום, מה המחיר שלי? והיה חיאל אומר לו סכום שוויו,
וסכום זה היה אחאב מפריש לעבודה זרה. וזהו הפסוק "יען התמכרך".

למקרא הפסוקים המצוטטים לעיל מתעוררות שתי תמיהות:
1. מדוע חיברו את מעשהו של חיאל בית האלי (פסוק ל"ד) למעשיו של
אחאב?

חיאל בית האלי בונה את יריחו בחלקו של שבט יהודה, ואילו אחאב הוא
מלך ישראל.

2. הפסוק המופיע לאחר איזכור חטאו של חיאל בית האלי הוא:
"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי מִתְּשֻׁבִי גִלְעָד אֶל אַחָב חֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם
יְהִי הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי"
מה הקשר בין חיאל בית האלי לבין הופעתו של אליהו הנביא?

בנוגע לתמיהה הראשונה: הפסוקים מחברים את הירידה הרוחנית שחיאל
גורם בעם ישראל עם הירידה הרוחנית שאחאב גורם בעם ישראל. חיאל

33 מאמר ד', יד.

34 מלכים א' ח, כא.

35 מלכים א' ט, י.

36 ילקוט שמעוני מלכים א' רמז רז.

מחלל את הקודש, את יריחו שהיא תרומתה של ארץ ישראל³⁷, אחאב מוריד את ישראל למדרגת עבודה זרה. אמנם מעשהו של חיאל אינו עבודה זרה, אך הכיוון שחיאל מתווה, הוא הכוון שאחאב מכוון אליו במלכות ישראל.

בנוגע לתמיהה השניה: נאמר במדרש³⁸:

"ויאמר אליהו התשבי" וכי מה ענין זה אצל זה? אמר הקב"ה לאליהו: חיאל זה הוא אדם גדול, לך והיפגש עמו. אמר אליהו: אינני הולך. אמר לו הקב"ה: מדוע? אמר אליהו לקב"ה: אם אלך לחיאל, יכעיסו אותי שם, ולא אוכל לסבול זאת. אמר הקב"ה לאליהו: לך לחיאל, אם יאמרו לך דברים המכעיסים אותי, מה שאתה גוזר אני מקיים. הלך אליהו לחיאל, ובאותו הזמן היה שם את אחאב. מצא אליהו אותם עסוקים בפסוק: ³⁹ "וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לְפָנַי ה' אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בְּבָכְרוֹ וַיִּסְדָּנָה וּבְצַעֲרוֹ יִצְיַב דְּלָתֶיהָ". אמר אליהו: ברוך אלוהי הצדיקים המקיים דברי הצדיקים. אמר אחאב לאליהו: מי גדול משה או יהושע? כיצד יתכן שקללות משה אינם מתקיימות, ואילו קללות יהושע מתקיימות!! משה אמר "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר" ואני אחאב שם עבודה זרה על כל תלם ותלם, והגשם אינו מאפשר לי לעבוד עבודה זרה!

ואילו קללת יהושע מתקיימת בחיאל בית האלי שקבר את כל בניו! שנאמר: "בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירים בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה". מיד: "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי".

אליהו ראה את הנולד באופן מדויק, ובעקבות המפגש עם חיאל הוא מקנא לשם ה' ו"מכריח" כביכול את הקב"ה לקיים את פסוקי התורה "ועצר את השמים". הקב"ה מקיים את דבריו של אליהו, ובצורת קשה מגיעה לעולם.

חיאל בית האלי

ההתייחסות לחיאל היא כפולה. מצד אחד הקב"ה אומר לאליהו שחיאל הוא אדם גדול⁴⁰, אולם מאידך חיאל חילל את שבועתו של יהושע על ידי בניית יריחו.

37 במדבר רבה (וילנא) פרשה יד: "אמר ר' יודא הלוי בר שלום: לימד לישראל מה שאמר הקב"ה (במדבר ט"ו) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה". אמר יהושע: הואיל וכבשנו אותה תחלה, נקדיש את כל שללה לגבוה". עיין מסכת תמיד ל. "מיריחו היו שומעין", ופירוש הראב"ד שם אודות מעמדה המיוחד של יריחו.

38 ילקוט שמעוני מלכים רמז ר"ז.

39 יהושע ו', כו.

40 במדרש המובא לעיל.

הצד החיובי במעשה חיאל הוא בניין עיר בארץ ישראל, ואילו מנגד הוא חילול השבועה. אולם על אף השלילה במעשהו של חיאל הקב"ה אינו מתעלם מהצד החיובי, ולכן אומר הקב"ה לאליהו: "גברא רבא הוא!" במדרש המובא לעיל אליהו סירב בתחילה ללכת לחיאל. אליהו יודע שהליכתו לחיאל תביא לעימות בין חיאל ואחאב לבינו. התוצאה של עימות כזה היא שאליהו יתרגז על עובדי עבודה זרה, ורוגזו של אליהו יביא לענישה של ישראל. אליהו אינו רוצה לגרום עונש כל שהוא לישראל!! לכן אליהו מתרחק מחיאל ומאחאב, מנתק את הקשר עימם, וכך דבר אינו קורה. כעין זה אנו מוצאים את סירובו של הנביא יונה ללכת לנינוה. מבאר המלבי"ם⁴¹ כי הטעם לסירובו של יונה הוא בכך שהוא אינו רוצה לעזור לעיר נינוה שהיא בירת אשור העתידה להרע לישראל. יונה מוכן למות בסערה בים, ובלבד שלא ייגרם על ידו נזק לעם ישראל⁴².

מפגש אליהו הנביא ואחאב

הקב"ה מצווה פעמיים את אליהו להפגש עם אחאב. מדוע? אליהו הנביא איננו איש פרטי, אלא הוא חלק מרכזי מעם ישראל על אף היותו איש יחיד. במדרש שהובא לעיל קיימת הקבלה בין אליהו הנביא למשה רבינו. על משה נאמר שהוא שקול כנגד כל ישראל, ואליהו כמשה הוא חלק חשוב ביותר בעם ישראל.

כאמור לעיל חיאל הוא מקורבו של אחאב. אי קיום המפגש עם חיאל מקורו בחוסר הרצון של אליהו להיפגש עם אחאב. הקב"ה אינו מוכן שאליהו יהא מנותק ומרוחק מהמלוכה ולכן אינו מסכים לכך שאליהו יתנתק ממעורבות מעשית בעם ישראל. המעורבות והחיבור של חלקי האומה אלו עם אלו (אליהו עם אחאב) חשובים ומכריעים יותר משקוליו של אליהו. לכן אומר הקב"ה לאליהו שילך להיפגש ולנחם את חיאל בית האלי, והקב"ה יקיים את דברו של אליהו. מפגש זה מוביל למפגש של אליהו עם אחאב.

אליהו מקנא לכבודו של הקב"ה, ולקיומם של פסוקי התורה, "ועצר את השמים ולא יהיה מטר". הקב"ה מקיים את דבריו של אליהו, ואליהו מקיים את דברי הקב"ה המופיעים בתורה! בעקבות המפגש בין אליהו לאחאב מתקיימים הפסוקים המפורשים בתורה. בהמשך, לאחר שלוש שנות בצורת, הקב"ה מצווה שנית על אליהו להיפגש עם אחאב. הקב"ה שוב אינו מסכים לנתק בין אליהו

41 יונה א', ב.

42 מכאן מובן מדוע יונה אינו מקבל את עונשו באופן מלא כדין כובש נבואתו שדינו מיתה בידי שמים. (רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ט הלכה ג') כיוון שכל מטרתו הייתה למען עם ישראל.

לאחאב. מאידך גיסא, הקב"ה אינו אומר לאליהו מה לעשות לפני או אחרי פגישתו עם אחאב. לפי פשוטם של מקראות אליהו היה יכול לפגוש את אחאב ולומר לו שכעת הוא יוריד גשם, והקב"ה היה נעתר לאליהו. אולם אליהו אינו מסכים לפעול "בדרך הקלה"! אליהו אינו מוכן להוריד גשם ללא שינוי קיצוני אצל ישראל!

התוצאה של המפגש השני בין אליהו לאחאב היא מופלאה: אליהו מבקש [מצוה] על אחאב לכנס את כל ישראל להר הכרמל. אחאב אינו מחויב לשמוע לקול אליהו אך הוא שומע ומבצע את בקשת אליהו. אליהו מצליח לגרום לכך שעם ישראל כולו יכריז: "ה' הוא האלוקים"! לאחר מכן אחאב מאפשר לאליהו להכרית את נביאי הבעל.

אליהו מכבד את אחאב עד כדי ריצה לפני מרכבתו:⁴³ "וַיֵּד ה' הִיָּתָה אֶל אֱלֹהֵי וַיִּשָּׁס מִתְּנִי וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד בְּאֶכָּה יִזְרְעֵאלָה".

אחאב מחזק בשותפותו עם אליהו את הקשר בין ישראל לקב"ה, ואליהו מחזק את מלכותו של אחאב על ידי הכבוד למלכות. בעקבות שני המפגשים בין אליהו לאחאב עם ישראל נמצא במדרגה גבוהה ושונה בתכלית ממה שהיה בזמן אבולו של חיאל.

אמנם חיבור זה בין אליהו לאחאב הוא זמני, כיון שאחאב נשלט על ידי איזבל, ואיזבל מנתקת מיד את הקשר בין אליהו לאחאב.

ניתן לומר שיש כאן עומק נוסף. כאמור אליהו נלחם כנגד העבודה הזרה הפושה בישראל. התרופה העיקרית כנגד עבודה זרה היא האחדות.

אנו רואים זאת אצל שלמה המלך אשר חוטא בעבודה זרה, והתוצאה היא הפרדת מלכות ישראל לשתי ממלכות. כך נאמר בספר מלכים:⁴⁴ "אֲזַ יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בְּמָה לְכַמּוֹשׁ שְׁקֶץ מוֹאָב בְּהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלַם וְלַמֶּלֶךְ שְׁקֶץ בְּנֵי עַמּוֹן". והתוצאה:

וַיֹּאמֶר ה' לְשֹׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר הִיָּתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שְׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחַקְתִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קִרְעַ אֶקְרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מֵעֲלֶיךָ וְנִתְּתִיהָ לְעַבְדֶּךָ: אִךְ בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָה לְמַעַן דָּוֵד אָבִיךָ מִיַּד בְּנֶךָ אֶקְרַעְנָה: כִּי אֶת כָּל הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרַע שְׁבֹט אֶחָד אֶתֶן לְבְנֶךָ לְמַעַן דָּוֵד עַבְדִּי וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי.

כלומר: חטא עבודה זרה מפריד את עם ישראל, וממילא אחדות בעם ישראל מביאה לעבודת ה'. החיבור בין אליהו לבין אחאב כוחו יפה לבטל עבודה זרה ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים, זאת מעצם החיבור שבין אליהו ואחאב, ולא רק בגלל פעולות מעשיות שהם ינקטו כנגד עבודה זרה.⁴⁵

43 מלכים א' י"ח, מו.

44 מלכים א' פרק י"א.

45 כך כותב הרב קוק בספרו "אורות" בהתייחסותו לשאלת הקהילות הנפרדות. [אורות התחיה

מדרגתו של אליהו בעקבות המאבק עם אחאב

אומרת הגמרא⁴⁶:

אמר רבי יוחנן: שלשה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים. מפתח של גשמים – דכתיב⁴⁷: 'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו.

מפתח של חיה מנין – דכתיב⁴⁸: 'ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה.

מפתח של תחיית המתים מנין – דכתיב⁴⁹: 'וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם. במערבא אמרי: אף מפתח של פרנסה, דכתיב⁵⁰ פותח את ירך וגו'. ורבי יוחנן מאי טעמא לא קא חשיב להא? אמר לך: גשמים היינו פרנסה.

מדוע לא נמסרו מפתחות אלו לשליח? כיון שאלו הן המפתחות המקיימים את העולם. הגשמים מאפשרים את הקיום של הצומח והחי, הלידה היא המשך קיום המין האנושי ואילו תחיית המתים היא המשך קיום העולם לנצח. אליהו מגיע באופן חלקי⁵¹ למדרגה של אחריות על מפתחות אלו. בדומה לנאמר לעיל שהקב"ה נותן לאליהו כביכול לפעול במקום הקב"ה.

סעיף כ':

"מחלוקת הדעות על דבר הדרכת הכלל, אם בזמן הזה שרבו פריצים נושאי דגל ההפקרות ביד רמה, ראוי להפריד את האומה, שהכשרים נושאי דגל שם ה' לא יהיה להם שום יחס עם פורקי העול הפושעים, או שמא כח השלום הכללי מכריע את הכל... אין קץ לרעות הגשמיות והרוחניות של התפרדות האומה לחלקים עף על פי שפירוד גמור כהעולה על לב המנתחים באכזריות אי אפשר הוא והיה לא יהיה זאת היא ממש מחשבה של עבודה זרה כללית... וככל מחשבה של עבודה זרה היא מחריבה ומדאיבה אפילו כשלא באה ולא תבא לידי מעשה מחלוקת..."

46 תענית ב'.

47 דברים כ"ח, יב.

48 בראשית ל', כב.

49 יחזקאל ל"ז, יג.

50 תהלים קמ"ה, טז.

51 עיין תוספות תענית ב': "שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח. ואם תאמר והא אמרינן (סנהדרין דף קיג.) דמפתח הגשמים נמסרין לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאלישע דכתיב (מלכים א' יז) ויאמר אליהו חי ה' וגו' ...". ויש לומר דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אין רצונו לומר שלא נמסרו מעולם דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם.

מדוע שולח הקב"ה את אליהו לנחל כרית אשר על הירדן?

הירדן הוא הגבול שממנו ואילך נוצרת ערבות הדדית בישראל.

אומרת הגמרא:⁵²

"הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם". למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד? מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה: וכי ענש על הנסתרות לעולם? והלא כבר נאמר: "עד עולם". אלא כשם שלא ענש על הנסתרות - כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן.

הקב"ה רוצה שאלהו יעשה את מעשיו וימשיך להנהיג את ישראל מתוך המקום של הערבות ההדדית. הקב"ה מכוון שגזירתו של אליהו תבוא מתוך החיבור והעריבות לעם, ולא מתוך הניתוק לעם.

בדומה לכך בספר שמות אומר הקב"ה למשה: "לך רד כי שחת עמך" - אינך יכול להיות במרומי ההר בעוד ישראל נמצאים בתחתית ההר בשפל המדרגה בריקודי העגל. אתה חייב להיות מחובר אל העם!

הנחל נקרא נחל כרית. כרית מלשון כרת. המאבק כעת כרוך בכרת, או כרת הבא מתוך עבודה זרה של ישראל, או כרת הבא מתוך חיסרון הגשם. כך מחבר הקב"ה את מקום מחבואו של אליהו לחומרת התהליך שעם ישראל עובר.

אומרת הגמרא:⁵³ "והערכים מביאים לו לחם וכשר בבקר" וגו' מהיכא? אמר רב יהודה אמר רב: מבי טבחי דאחאב".

מדוע ניזון אליהו דוקא ממטבחו של אחאב הרשע? הקב"ה אומר לאליהו כי הוא אינו נפרד מעם ישראל. כעת גם הוא ניזון מאחאב, אין לו אוצר פרטי של מזון אלא הוא מקבל את מזונו דווקא מאחאב הרשע, בדומה לעם ישראל המשועבד גם הוא לאחאב. כך מראה הקב"ה לאליהו עד כמה הוא מחובר לעם, ואפילו לחוטא הגדול שבהם - אחאב.

אליהו מקבל את מזונו על ידי העורבים. מדוע?

על העורבים נאמר:⁵⁴ "רבא אמר: במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב". אליהו מקבל את מזונו על ידי צפור המוגדרת כאכזרית אפילו על בניה. לאמור: הקצה המרוחק ביותר, העורב האכזרי אפילו על בניו, יכול להיות מקושר למהלכים חיוביים של רחמנות וחיים. מכאן ניתן ללמוד על רשעי ישראל שאין להתיימש מהם, ואף הם מסוגלים בדרך כלשהי להיות מחוברים לתורה ולמצוות.

52 סנהדרין מ"ג, ב'.

53 סנהדרין ק"ג.

54 עירובין כ"ב.

מדוע נשלח אליהו לצרפת לאשה האלמנה?

צרפת הרי היא צר - פת. הפת מצויה בקושי רב, ואכן האשה האלמנה אומרת לאליהו שיש לה קצת קמח ולאחר מכן חלילה היא עלולה למות! הקב"ה מפגיש את אליהו באופן בלתי אמצעי עם הנפגעים של גזירתו! אשה אלמנה זו היא מדלת העם ואין לה מה לאכול. יש להניח כי שכשם שלאשה זו אין מה לאכול, כך קיימים אנשים נוספים המתים ברעב כתוצאה מחוסר הגשם. הקב"ה אינו מונע את אליהו ממעשיו, אלא מראה לאליהו את תוצאות מעשיו. לא יתכן שאליהו ימשיך בדרכו ללא מפגש עם הרעב בחומרתו.

אליהו מבקש מן האשה האלמנה שתעשה למענו חלק קטן, ואז תכנס הברכה בעיסה. כלומר, אומר אליהו לאלמנה: הפנייה לשם שמיים כוחה יפה להתגבר על מחסור ועל קשיים. זו האמירה של אליהו כלפי הקב"ה: הפנייה של ישראל כלפי שמיים היא זו שתביא את הגשמים ואת הברכה.

בנה של האשה הצרפתית חלה חולי חזק עד אשר לא נותרה בו נשמה. אומרת האשה לאליהו⁵⁵: "נתאמר אל אליהו מה לי ולך איש האלהים באת אלי להזכיר את עוני וילהמית את בני". נראה לומר שאמירה זו מפיה של האלמנה היא מעין אמירה של הקב"ה לאליהו: האם הדרך הנכונה היא להזכיר את עוונם של ישראל ולהמית אותם? הקב"ה מציב סימן שאלה קשה ביותר בפני אליהו. אמנם אליהו אומר⁵⁶: "ויקרא אל ה' ויאמר ה' אליהי הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה". אליהו טוען לפני קב"ה: מי שמקושר אלי לא יתכן שיקרהו פגע רע! זוהי תשובה פרטית כלפי בן האלמנה, אך זו גם תשובה כללית של אליהו האומרת שהקשור לקב"ה ולאליהו, לא יאונה לו כל רע, וזוהי הדרך הראויה היחידה להציל את ישראל מצרתם!

אמירה זו משמעית דומה אנו מוצאים גם אצל יונה הנביא. רב החובל בא אל יונה הנביא ואומר לו⁵⁷: "ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו מה לך נרדס קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד". רב החובל רוצה שיונה יקום ויקרא אל אלוקיו כפי שכל המלחים עושים. אמנם ברור שהקב"ה הוא הקורא אל יונה מתוך פיו של רב החובל! אומר הקב"ה ליונה: אין זו הדרך לברוח ולהירדם, חובתך היא לקרוא אלי ולהישאר בתפקידך ולעשות את המוטל עליך!

55 מלכים א' י"ז, יח.

56 פסוק כ.

57 יונה א', ו.

אליהו ועובדיה

העורבים מביאים לאליהו אוכל בנחל כרית מביתו של אחאב. האחראי על ביתו של אחאב הוא עובדיה, שנאמר⁵⁸: "וַיִּקְרָא אַחְזָב אֶל עֲבָדָיו אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעֲבָדָיו הָיָה יָרָא אֶת ה' מְאֹד". הפגישה של אליהו עם אחאב נעשית דווקא דרך עובדיה⁵⁹, שנאמר⁶⁰: "וַיְהִי עֲבָדָיו בְּדֶרֶךְ וַהֲגָה אֵלָיו לְקִרְאתוֹ וַיִּפְרְהוּ וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו וַיֹּאמֶר הַאֲפָה זֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָיו". מגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב⁶¹. עובדיה מתנבא על אדום: "חזון עובדיה כה אמר ה' אלוקים לאדום... ", זו נבואה שלמה המוקדשת לאדום. עובדיה הנביא הוא בין הנביאים הבודדים המתנבאים על אדום⁶², כל זאת בשעה שמאבקים שונים לגמרי מתרחשים בתוך עם ישראל. בנוסף לכך יש להעיר שבתקופה זו איננו שומעים על אדום כלל וכלל, ולא זו בלבד אלא מלך אדום מצטרף למלך יהודה ולמלך ישראל למלחמה כנגד מישע מלך מואב (מלכים ב' פרק ג'). המלכות רביעית, מלכות אדום על כל מוראותיה, מופיעה כחמש מאות שנה מאוחר יותר ומחריבה את בית המקדש. מפליא הדבר שעובדיה מזהה כבר עכשיו את העימות ההרסני עם אדום, ומתנבא על סופה המר.

אליהו, שהוא רבו של עובדיה, נלחם בעבודה זרה בתוך עם ישראל. עבודה זרה היא האויב הקשה ביותר של עם ישראל, ואליהו מלאך הברית הוא השליח שיפה כוחו במאבק פנימי זה. עובדיה, תלמידו של אליהו, מתנבא כנגד התהליכים החיצוניים הפועלים על עם ישראל ובראשם מלכות אדום. המאבק העיקרי הוא בתוך עם ישראל. מהמאבק הפנימי נובעים תוצאות כלפי חוץ שהן ארבעת המלכויות ובראשן מלכות אדום⁶³. עקב כך אליהו פועל בפנים, בעוד עובדיה תלמידו פועל בחוץ.

58 מלכים א' י"ח, ג.

59 כעין זה הגמרא במגילה כ"ח, א: "דאמר רבי יוחנן: אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע, שנאמר (מלכים ב' ג) "לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך". מדייק הרב קוק שחיבורו עם יהושפט גרם שאלישע הסתכל עליו!

60 מלכים א' י"ח ז'.

61 תענית כט. אליהו רבה פרשה טז.

62 פסוקים בודדים על אדום מופיעים בנביאים נוספים עיין ישעיהו ל"ד ה' ח' ופרק ס"ג וכן עמוס א' י"א אמנם בירמיהו מ"ט ז' ואילך נבואה גדולה כנגד אדום.

63 שבת נ"ו, ב: "אמר רב יהודה אמר שמואל: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועלה בו שירטון, ועליו נבנה כרך גדול [של רומי]. במתניתא תנא: אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדרך נבנה צריף אחד, וזהו איטליאה של יון".

אחאב מתהפך לטובה

אליהו גרם למותם של ארבע מאות נביאי הבעל, והצליח בכך לגרום שעם ישראל יכריז כי ה' הוא האלוקים. אמנם, מיד לאחר מכן איזבל ממשיכה במעשיה הרעים,

שנאמר⁶⁴: "ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב: ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר כה יעשו אלהים וכה יוספו כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם".

אליהו בורח למדבר⁶⁵: "וירא ניקם וילך אל נפשו ויבא באר שבע אשר ליהודה וינח את נערו שם: והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם אחת אחד וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה ה' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי". אליהו ממשיך ואומר לקב"ה⁶⁶: "ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואנתר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה". ניתן לומר כי אליהו מתייאש כתוצאה ממעשיהם של אחאב ואיזבל.

אמנם למרבית הפלא בפרק הבא אחאב ועם ישראל מוסרים את נפשם על התורה!⁶⁷ שנאמר⁶⁸:

וישבו המלאכים ויאמרו כה אמר בן הדד לאמר כי שלחתי אליך לאמר כספך וזהבך ונשיך וביניך לי תתן: כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו: ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמר דעו נא וראו כי רעה זה מבקש פי שלח אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא מנעתי ממנו: ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ולוא תאכה: ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשנה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות וילכו המלאכים וישבהו דבר".

אומרת הגמרא⁶⁹: מחמד עיניך - זו התורה. אחאב מסרב למסור את התורה לבן הדד מלך ארם אף שאין לו סיכוי לעמוד כנגדו מבחינה צבאית! ובהמשך נאמר⁷⁰: "ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר: הריאתי כי נכנע אחאב מלפני עין כי נכנע מפני לא אבי אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו".

64 מלכים א' י"ט א-ב.

65 מלכים א' י"ט ג-ד.

66 מלכים א' י"ט י'.

67 סנהדרין קב:

68 מלכים א' כ' ה-ט.

69 סנהדרין קב:

70 מלכים א' כ"א כ"ח כ"ט

במאבק החזיתי והמיידני מול אחאב אליהו לא הצליח, שכן איזבל היתה חזקה ממנו בהשפעתה על אחאב. אולם לאחר תקופתו של אליהו, אחאב משתנה לטובה באופן חלקי. מאבקו של אליהו הועיל לאחר תקופתו, וודאי לדורות עולם.

כאמור, אליהו לא הצליח לשנות את אחאב ואת ישראל באופן מיידני כרצונו. ודאי שעלייתו החלקית של אחאב, ועלייתם של ישראל בדורות רבים, נזקפת לזכות מאבקו האדיר של אליהו בעבודה זרה ודבקותו של אליהו בה' אלוקי ישראל.